

Przystanek historia

<https://przystanekhistoria.pl/pa2/tematy/solidarnosc/86294,Walka-o-wolne-slowo-Wszechnica-Gornoslaska-1980-1981.html>

Fot. z zasobu IPN

ARTYKUŁ

Walka o wolne słowo - Wszechnica Górnośląska (1980-1981)

OKRES HISTORYCZNY

(1980-1990) Epoka Solidarności

Autor: TOMASZ KURPIERZ 16.09.2021

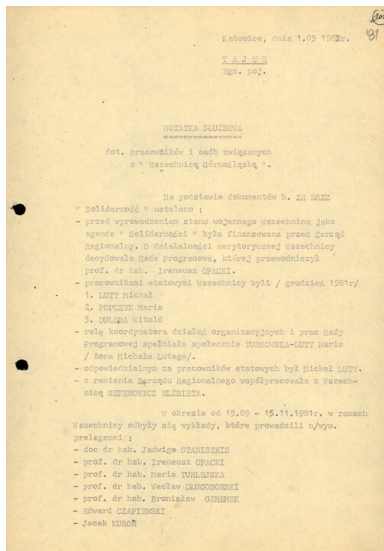
Jednym z podstawowych celów, jakie od jesieni 1980 r. przyświecały członkom NSZZ „Solidarność” i innych opozycyjnych organizacji, było przełamanie

monopolu informacyjnego władz komunistycznych.

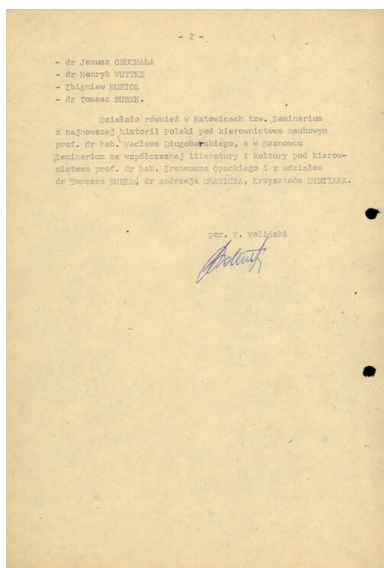
Początkowo wykłady prowadzono nieregularnie, ale na przełomie lat 1980 i 1981 ich organizacja przybrała bardziej sformalizowany charakter. Główną rolę odegrało tu małżeństwo Lutyh – Michał Luty (chemik, pracownik Instytutu Przemysłu Tworzyw i Farb w Gliwicach) i Maria Turkowska-Luty (filolog, pracownik naukowy Uniwersytetu Śląskiego).

Służyła temu przede wszystkim dynamicznie rozwijająca się niezależna prasa, a także wykłady znanych działaczy opozycyjnych i przedstawicieli szeroko rozumianej niezależnej nauki i kultury. Na Górnym Śląsku pod koniec 1980 r. powstała Wszechnica Górnośląska, czyli znakomicie organizowana i prowadzona seria wykładów, która miała duży udział w stworzeniu w regionie pola do nieskrępowanej dyskusji na wiele zakazanych do tej pory tematów z zakresu spraw społeczno-politycznych, historii, ekonomii i kultury.

Pomysł powołania tego niezależnego forum pojawił się na początku roku akademickiego. Początkowo wykłady prowadzone były nieregularnie, ale na przełomie lat 1980 i 1981 ich organizacja przybrała bardziej sformalizowany charakter. Główną rolę odegrało tu małżeństwo Lutyh – Michał Luty (chemik, pracownik Instytutu Przemysłu Tworzyw i Farb w Gliwicach) i Maria Turkowska-Luty (filolog, pracownik naukowy Uniwersytetu Śląskiego), a także kilku innych wykładowców z UŚ i Akademii Ekonomicznej oraz studenci z Niezależnego Zrzeszenia Studentów. Merytoryczną opiekę sprawowała Rada Programowa, na czele której stanął prof. Ireneusz Opacki z UŚ.

**Z materiałów operacyjnych służb
terroru PRL dotyczących... Z
zasobu IPN**

**...osób działających w ramach lub
na rzecz „Wszechnicy
Górnośląskiej”, okres stanu
wojennego. Z zasobu IPN**

Od stycznia do 13 grudnia 1981 r. odbyło się ponad sto wykładów, które przyciągały prawdziwe tłumy – normą było to, że ludzie nie mieścili się w salach, stali na korytarzach, balkonach i innych miejscach. Ogromnym zainteresowaniem cieszyły się zwłaszcza wykłady dotyczące historii Polski, przekłamaną lub przemilczaną przez władze komunistyczne.

Wykłady, które przyciągały tłumy

W spotkaniach, które odbywały się głównie w Katowicach (najczęściej w Instytucie Fizyki Uniwersytetu Śląskiego), Gliwicach i Sosnowcu uczestniczyli nie tylko studenci i ludzie związani ze środowiskiem akademickim, ale także wielu robotników, m. in. czytelnicy wydawanego w Hucie Katowice „Wolnego Związkowca”, na łamach którego zamieszczano regularnie program Wszechnicy. Od stycznia do 13 grudnia 1981 r. odbyło się ponad sto wykładów, które przyciągały prawdziwe tłumy – normą było to, że ludzie nie mieścili się w salach, stali na korytarzach, balkonach i innych miejscach. Ogromnym zainteresowaniem cieszyły się zwłaszcza wykłady dotyczące historii Polski, przekłamaną lub przemilczaną przez władze komunistyczne – ludzie z zapartym tchem słuchali m.in. o Zbrodni Katyńskiej, Powstaniu Warszawskim, pakcie Ribbentrop-Mołotow, antykomunistycznym podziemiu niepodległościowym. Szczególną popularnością cieszyły się wykłady dr. Bogdana Kopańskiego z UŚ na temat wojny w Afganistanie i Związku Sowieckiego.

Wszechnica organizowała również spotkania z udziałem opozycjonistów. Uczestniczyli w nich m.in. (niektórzy dwukrotnie) Jacek Kuroń, Tadeusz Mazowiecki, Adam Michnik, Mirosław Chojecki, Jan Lityński, Tomasz Strzembosz, Jadwiga Staniszkis. W maju 1981 r. z pewnymi trudnościami (sala w ostatniej chwili przed spotkaniem została zamknięta „z powodu malowania” i szybko trzeba było szukać innego miejsca), odbył się wykład ks. Józef Tischnera. Kilkakrotnie zaproszono również reprezentantów „drugiej strony”. Na Politechnice Śląskiej w Gliwicach gościł m.in. Jerzy Urban, potem Mieczysław F. Rakowski.

Katowice, dnia 10 grudnia 1982 r.

T A J N E
egz. nr 1

N O T A T K A S Ł U Z B O W A

sporządzona na podstawie sprawy operacyjnego rozpracowania krypt. "KUZŃIA" nr rej. 47466

dot. LUTY Michał s. Franciszka,
ur. 27.05.1951 r. zam. Katowice, ul. Graniczna 53 c/17

Z chwilą wprowadzenia stanu wojennego dokonano przeszkolenia podległych Zarządowi Regionu Śląsko-Opolskiego "Solidarność" w wyniku, których ujawniono akta personalne w/w. w aktach znajdowały się następujące dane:

- podnie,;
- życiorys,
- ankietę personalną,
- uwaga o pracy.

Z dokumentacji wynika, że M. LUTY został zwolniony od pracy zawodowej w Instytucie Przemysłu Teorzy i Farb w Gliwicach na czas od 1.10.1981 do 30.09.1982 r. w ramach urlopu bezpłatnego, w związku z zatrudnieniem do pracy związkowej w Zarządzie Regionu jako pracownik "Wszchnicy Górnośląskiej" z uposażeniem 7 tys. zł. Z chwilą wprowadzenia stanu wojennego M. LUTY ukrywał się, w dniu 1.07.1982 r. został zatrzymany, a następnie internowany. W trakcie przeprowadzonej z nim rozmowy wyjaśnił, że był stażowym pracownikiem ZR zajmującym się sprawami organizacyjno-technicznymi "Wszchnicy Górnośląskiej". Był organizatorem spotkań z wykładami TOW, członkiem KSS-KOP i WPM Przem., a utrzymywał osobiste kontakty m.in. z A. HICHNICEM, D. KURCĄ, M. MOCZULSKĄ i A. CZUPO. W trakcie rozmowy nie ukrywał swoich kontaktów z ugrupowaniami antyrządowymi, szczególnie

Z materiałów służb terroru Jaruzelskiego dotyczących... Z zasobu IPN

2

jak stwierdził deży sympatii KPW. Wykazał dużą znajomość literatury berdebitowej. Podkreślał szlachetność poglądów A. HICHNICA, J. KURONIA i L. MOCZULSKIEGO.

W toku prowadzenia sprawy ujawniono, że M. LUTY był również zobowiązany do organizowania i prowadzenia sprzedaży niezależnej literatury, które odbywało się w trakcie przerw i po wykładach prowadzonych w ramach "Wszchnicy". W związku z tym utrzymywał stałe kontakty z członkami działaczkami KSS-KOP i kierownictwem "KOWA".

Wsk. s. z. egz. 12/10
62.884. 070/82

Insp. Dział III WPK, s. 1-1
ppor. Hryszka WYŻKA

...rozpracowywania przez te służby Michała Lutego, w tym ze względu na jego zaangażowane w działalność „Wszchnicy Górnośląskiej”, okres stanu wojennego. Z zasobu IPN

**Inny materiał policji politycznej
Jaruzelskiego i Kiszczaka na
temat „Wszechnicy
Górnośląskiej”. Z zasobu IPN**

Niezależne wykłady, autentyczne zainteresowanie niezakłamaną historią i wieloma innymi dziedzinami, podparte dostępem do bezdebitowych wydawnictw były prawdziwym zwycięstwem nad ówczesną cenzurą i ważnym gwarantem trwałości przemian zapoczątkowanych powstaniem „Solidarności”.

„Nie sposób było już wyobrazić sobie dalszego nauczania w dotychczasowym stylu, pomijając takie wydarzenia jak pakt Ribbentrop-Mołotow, Zbrodnie Katyńska czy Październik 1956. – wspominał Michał Luty – Któregoś dnia po kolejnym wykładzie w ramach Wszechnicy Górnośląskiej podszedł do mnie jeden z młodych wtedy doktorów [komunistycznych wykładowców – T.K.] i poprosił o jakieś książki na temat najnowszej historii, mówiąc, że został wydelegowany przez grupę swoich kolegów. Powiedział szczerze: «Mamy kłopot, studenci zadają nam niewygodne pytania i nie wiemy, co na nie odpowiedzieć». Zakupił szereg pozycji autorstwa Pobóg-Malinowskiego, Swianiewicza, Herlinga-Grudzińskiego, Kołakowskiego i odszedł zadowolony”.

COFNIJ SIĘ